

Головацька Н. Г.,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СЕНСОРИЗМИ ТА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНА СИНТАГМАТИКА

Анотація. Стаття досліджує особливості функціонування сенсорних дієслів англійської мови у художньому тексті. На матеріалі художніх творів Оскара Уайльда проаналізовано трансформацію семантики англійських сенсорних дієслів, встановлена взаємозамінність одного сенсорного дієслова іншим та досліджена функціональна синтагматична взаємодія англійських сенсоризмів з іншими лексемами на рівні художнього тексту.

Ключові слова: сенсорні дієслова, синтагматика, художній текст.

Постановка проблеми. Одним із нагальних завдань сучасної лінгвістики є дослідження особливостей функціонування слів у художньому тексті, вивчення відношень і характеру семантичних зв'язків, що виникають між значеннями лексем на текстовому рівні, переосмислення семантичних перетворень, змін, що відбуваються внаслідок художньо-експресивного розширення внутрішнього смислу. Л. Блумфілд подає таке визначення змінам семантики лексичної одиниці: «Інновації, які зачіпають не настільки граматичну функцію тієї чи іншої форми, наскільки її лексичне значення, визначаються як зміни значення, або семантичні зміни» [1, с. 465].

Досліджувана проблематика була чітко окреслена у працях видатних лінгвістів Л. Щерби, В. Виноградова, Г. Винокура, Д. Шмельова, М. Жовтобрюха, В. Русанівського, Л. Лисиченко, В. Кухаренко та ін. Аналізом особливостей функціонування слова у художньому тексті займаються сучасні вчені Г. Колшанський, В. Кухаренко, В. Маслова, Г. Пауль, С. Ульман, В. Звєгінцев, Й. Стернін, О. Смирницький, Д. Шмельов, Г. Уфимцева, Ю. Апресян, Ю. Караулов, Л. Новиков, Е. Кузнецова та ін. Вони наголошують, що у художньому тексті через особливі умови функціонування слово зазнає семантичних перетворень і отримує додаткові конотації, асоціації, смисли. Так, роль сенсорної лексики у створенні художньої образності аналізує та вивчають такі молоді дослідники, як О. Волошина, О. Король, К. Тулюлок, Н. Головацька [2; 3; 4; 5].

Оскільки яскравість і багатогранність семантичних властивостей лексичних одиниць найвиразніше проявляється у взаємодії один з одним на синтагматичному рівні вживання, то темою цієї статті є дослідження функціональної взаємодії семантики лексичних одиниць, зокрема сенсорних дієслів англійської мови. Джерелом для дослідження семантичного розширення чи звуження у структурі значень сенсорних дієслів є мова художньої літератури, яка віддзеркалює найтонші зміни в семантичній структурі слів. «Зміна одного з компонентів лексичного значення відображається в співвідносних змінах інших, а тому і в змінах усього цілого – лексичного значення» [6, с. 108]. Показати на матеріалі художніх творів трансформацію семантики англійських сенсорних дієслів, встановити взаємозамінність одного сенсорного дієслова іншим та дослідити функціональну синтагма-

тику англійських сенсоризмів з іншими лексемами на рівні художнього тексту є метою дослідження.

Об'єктом дослідження є англійські сенсорні дієслова “to touch”, “to taste”, “to smell” та фазові сенсорні дієслова “to see / to look”, “to hear / to listen”. Дослідження проводилось на матеріалі трьох різножанрових творів Оскара Уайльда “Портрет Доріана Грея” (високо-естетичний роман) [7], “Наміри” (естетична п'єса) [8] та “Важливість бути чесним” (тривіальна комедія) [9]. Вибір різножанрових творів зумовлений тим, що специфічною характеристикою будь-якого тексту, особливо художнього, є його полісемантичність та метафоричність, тобто «семантична ускладненість» (термін Б. Ларіна). Справді, коли йдеться про особливість, своєрідність, незвичність та оригінальність уживання лексичної одиниці, то звертають увагу на її семантичне, метафоричне, переносне значення. Це певна річ, бо особливості стилю будь-якого письменника найяскравіше розкриваються саме так.

Провідним методом дослідження є лінгвостилістичний контекстуальний аналіз, що дозволяє визначити залежність значення англійських сенсорних дієслів від вербального оточення, взаємодію та взаємозамінність у художньому тексті і роль стилістичних прийомів у вираженні значення сенсорних дієслів у певному контексті. Використовуються також методи зіставного, кількісного і порівняльного аналізів та метод суцільної вибірки.

За своєю природою дієслова є виразною злагодженою структурованою системою, яка не має чітко яскраво виражених емоційно-оцінних властивостей, а лише у синтагматичному поєднанні з іншими лексичними одиницями у мові художнього тексту вони набувають інше глибше вторинне значення, що допомагає ширше розкрити семантичний зміст дієслівних лексем. «Мова художнього тексту це особлива знакова система, яка характеризується неоднозначністю семантики і множинністю інтерпретацій. Словесні знаки тут використовуються в їх вторинному значенні» [10, с.13]. Така неоднозначність і множинність інтерпретації сенсорних дієслів спостерігається у вище згаданих творах Оскара Уайльда. Ось декілька прикладів.

– “...he would suddenly leave his guests and rush back to town **to see** that the door had not been tampered with and that the picture was still there. What if it should be stolen?” (У даному контексті **to see** передає значення «переконатися, впевнитися»);

– “And yet I see you very seldom, and you never come down to the studio now, and when I am away from you, and I **hear** all these hideous things...” (У даному контексті **to see** несе значення «зустрічаю тебе, бачуся з тобою», а **to hear** – «дізнаюся про»);

– “I have **heard** all about it, Mr. Gray,” she answered.” (тут **to hear** виступає у значенні «знаю»);

– “... and looks as if she had **seen** better days.” (семантика **to see** виражена контекстуальним значенням «знала, знавала, пережила»);

– “*GWENDOLEN. [In a bored manner.] Bread and butter, please. Cake is rarely seen at the best houses nowadays.*” (контекстуально **to see** означає «їдять, пробують»);

– “*Before I could answer that, I should have to see your soul.*” (тут **to see** означає «зрозуміти»);

– “*I see things differently, I think of them differently.*” (у даному контексті **to see** має значення «сприймаю»);

– “*Good-bye, Mr. Gray. Come and see me some afternoon in Curzon Street.*” (тут **to see** означає «навідайте»);

– “*«Sibyl has a mother,» she murmured; «I had none.» The lad was touched.*” (У цьому контексті **touched** має значення «зворушений»);

– “*As he closed the door behind him, Dorian Gray touched the bell, and in a few minutes Victor appeared with the lamps*” (тут **touched the bell** передає значення «подзвонив у дзвінок»);

– “*To see him is to worship him; to know him is to trust him.*” (контекстуально **to see** означає «споглядати») і т. п.

В аналізованих творах сенсорні дієслова, завдяки використаним автором різним стилістичним прийомам, набувають глибшого емоційно-експресивного вираження та чіткої художньої образності, яка малює в уяві яскраві картини подій. Метафори, порівняння, епітети і т. ін. поряд із сенсорними дієсловами візуального й аудитивного сприйняття вводять читача у світ невимовної уяви. Розглянемо такі приклади.

– “*Through the parted curtains of the window I see the moon like a clipped piece of silver.*” («я бачу місяць немов розрізаний ножицями шматочок срібла»);

– “*they move, those frail diaphanous figures, whose tremulous white feet seem not to touch the dew-drenched grass they tread on*» («чілі тремтячі білі ноги, здавалось, не торкалися зрошеної рососою трави»);

– “*But those who walk in epics, drama, or romance, see through the labouring months*» («упродовж робочих місяців споглядають») *the young moons wax and wane, and watch the night from evening unto morning star, and from sunrise unto sunset can note the shifting day with all its gold and shadow.* («можуть помітити (або побачити) зміну дня зі всіма його золотистими фарбами і відтінками»);

– “*We can see the dawn through Shelley's eyes*» («ми можемо побачити світанок очима Шеллі), *and when we wander with Endymion the Moon grows amorous of our youth.*”;

– “*...and it is easy to see from the chairs of a century*» («легко углядіти із трону століть») *whether it was a century of crinolines or not.*”;

– “*...the more clearly I see*» («чим більш ясніше я розумію») *that the beauty of the visible arts is,*”;

– “*I could hardly see*» («ледве міг розгледіти») *this girl for the mist of tears that came across me.*”;

– “*Through the rumble of omnibuses, and the clatter of street-cabs, he could hear the droning voice devouring each minute that was left to him.*” («Крізь рокіт омнібусів і гуркання вуличних екіпажів він міг розрізнити гучні голоси, поглинаючи кожну хвилину, що залишилася йому»). і т. д.

Порівняльний та зіставний аналізи вищезгаданих творів свідчать, що найбільша взаємозамінність існує між фазовими сенсорними дієсловами “to see / to look” та “to hear / to listen” (див. табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення взаємозамінності сенсорних дієслів у художньому тексті

Назва твору	% to listen у значенні hear	% to hear у значенні listen	% to look у значенні see	% to see у значенні look
«Портрет Доріана Грея»	64,5	70	44,1	32
«Наміри»	73,6	90	9,57	59,6
«Важливість бути чесним»	16,7	20	5	39,2

Як видно з таблиці 1, більший відсоток вживаності сенсорного дієслова “to hear” у значенні “listen” та “to see” у значенні “to look”. Найменша взаємозамінність між “to look” і “to see” у творах Оскара Уайльда “Наміри” та “Важливість бути чесним”, найбільша між “to hear” та “to listen” у творі “Наміри”.

Методом суцільної вибірки та кількісного аналізу була проаналізована вживаність у вищезгаданих художніх текстах всіх лексичних одиниць, що входять у лексико-семантичні поля п'яти видів чуттєвого сприйняття і встановлено співвідношення функціональної взаємодії сенсорних дієслів та конститuentів лексико-семантичних полів. (див. табл.2)

Таблиця 2

Співвідношення функціональної взаємодії сенсорних дієслів та конститuentів лексико-семантичних полів у художньому творі

% у тексті	«Портрет Доріана Грея»	«Наміри»	«Важливість бути чесним»
% сенсорних дієслів	0,41	0,25	0,29
% лексем лексико-семантичних полів сенсорних дієслів	0,78	0,39	0,62
% разом сенсорних дієслів і лексем лексико-семантичних полів	1,19	0,64	0,91

Із таблиці 2 видно, що роман Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея» містить більший відсоток сенсорних дієслів та лексичних компонентів, а найменша функціональна взаємодія цих дієслів в естетичній п'есі «Наміри». Сенсорні дієслова “to touch”, “to taste”, “to smell” та лексеми, що утворюють лексико-семантичне поле, рідко зустрічаються у проаналізованих творах, тому вони не ретельно проаналізовані. Найменше вживані автором у художніх творах сенсорні дієслова “to taste” і “to smell”. У таблиці 3 представлена частота вживання сенсорних дієслів у зазначених художніх творах.

Таблиця 3

Частота вживання сенсорних дієслів у художньому тексті

Назва твору	Кількість сенсорних дієслів				
	see	hear	touch	taste	smell
«Портрет Доріана Грея»	213	62	36	5	3
«Наміри»	115	19	15	0	1
«Важливість бути чесним»	40	18	3	0	0
Всього разом	368	99	54	5	4

Таким чином, встановлено, що лексичні значення сенсорних дієслів завдяки синтагматичному поєднанню з різними лексемами, які вжиті у різноманітних стилістичних прийомах, набуває глибшого емоційно-експресивного забарвлення, а їх вторинне значення стає домінантом у великій кількості інтерпретацій. Домінувальне місце серед сенсорних дієслів займають фазові сенсоризми “look” / “see”, “hear” / “listen” в описі подій. Найбільш яскраво виражена функціональна взаємодія і взаємозамінність між фазовими сенсорними дієсловами та лексемами лексико-семантичних полів. Подальші дослідження в цьому аспекті будуть зосереджені на роботах Д. Лоуренса.

Література:

1. Блумфілд Л. Язык. Москва: Прогресс, 1968. 608 с.
2. Волошина О.В. Роль сенсорної лексики у створенні художньої образності (на матеріалі англійської прози) : Автор. Дис. Канд. Філол. Наук: 10.02.04 «Германська мова». Київ, 1994. 24 с.
3. Король О.А. Сенсорна лексика з позитивним емотивно-оцінним навантаженням у романі Susan Elizabeth Philips Glitter Baby. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46(2). С. 191–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_46%282%29_26
4. Тулюлюк Катерина. Функціонування тактильних дієслів у структурі художнього тексту. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2011. № 1. С. 154–169.
5. Головацька Н.Г. Сполучуваність сенсорних дієслів у структурі середньоанглійського тексту. *Наукові записки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. № 89 (3). С. 229–235.
6. Новиков Л.А. Семантика русского языка. Москва: Педагогика, 1982. 128 с.
7. Oscar Wilde The Picture of Dorian Gray. Penguin Classics: Kindle Edition, 2006. 275 p.
8. Oscar Wilde Intentions. MobileReference.com, 2008. 100 pp.
9. Oscar Wilde The Importance of Being Earnest. EpubBooks, 2005. 87 p.
10. Тураева З.Я. «Лингвистика текста». Москва: Просвещение, 1986. 127 с.

Головацька Н. Г. Сенсоризми и их функциональная синтагматика

Аннотация. Данная статья исследует особенности функционирования сенсорных глаголов английского языка в художественном тексте. На материале произведений Оскара Уайльда проанализирована трансформация семантики английских сенсорных глаголов, установлена взаимозаменяемость одного сенсорного глагола другим и исследована функциональное синтагматическое взаимодействие английских сенсоризмов с другими лексемами на уровне художественного текста.

Ключевые слова: сенсорные глаголы, синтагматика, художественный текст.

Holovatska N. Sensorials and their functional syntagmatics

Summary. The paper researches peculiarities of the functioning of the English sensorial verbs in fiction. On the material of Oscar Wilde's books the transformation of semantics of the English sensorial verbs is analyzed, an interchangeability of a sensorial verb by another one is defined, and the functional syntagmatic interaction of the English sensorial verbs with other lexemes at the level of a literary text is investigated.

Key words: sensorial words, syntagmatics, fiction.